

WSTĘP

Niniejszy tom „Studiów Socjologicznych” prezentuje socjologiczną problematykę wschodniej części Pomorza (zwanej też Pomorzem Gdańskim), w wymiarze administracyjnym tworzącej dziś głównie województwo pomorskie. Osią tematyczną, wokół której ogniskują się zawarte w nim artykuły, są kwestie stanowiące o specyfice tego regionu, wynikające zarówno z jego dawnych doświadczeń, jak i ze współczesnych uwarunkowań. Naszym celem jest przybliżenie jego kulturowo-etnicznego oblicza oraz prezentacja analiz badawczych, wydobywających pomorskie osobliwości.

Teren, będący przedmiotem zainteresowań, przechodził skomplikowane losy historyczne. Przez wieki sąsiadowały tu i ścierały się dwa światy kulturowe: niemiecki i słowiański. Dzisiejszy profil regionalno-etniczny tych ziem, a zwłaszcza ich wielokulturowość, są z jednej strony wynikiem przerwanej ciągłości historycznej, zwłaszcza na skutek ostatniej wojny światowej, z drugiej rezultatem procesu długiego trwania od wieków mieszkających tu Kaszubów – grupy o najbardziej wyrazistej odrębności językowo-kulturowej i świadomościowej.

Z powyższych względów społeczności tej poświęcamy pierwsze teksty tomu. Koncentrują się one w szczególności na historycznych uwarunkowaniach kaszubskiej odmienności, zwłaszcza ciągle żywej kulturze oraz języku jako wartości rdzennej, obejmowanego dziś działaniami mającymi na celu jego rewitalizację i rozwój. Oddzielnej analizie poddana została rola jednej z najstarszych i największych organizacji pozarządowych na Pomorzu, Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, w sferze kulturowo-etnicznej i politycznej.

W „etnicznej” części tomu odnosimy się również do współczesnej problematyki niemieckiej. Na przykładzie liderów organizacji mniejszości niemieckiej ukazane zostały dylematy związane z podtrzymywaniem niemieckiej tożsamości narodowej na Pomorzu jako terenie postmigracyjnym, w obliczu dominującego wpływu kultury polskiej. Z kolei na podstawie badań dzisiejszych mieszkańców Gdańska przedstawiamy zmieniający się wizerunek Niemca i przełamywanie uprzedzeń wobec ludności niemieckiej, przez wieki zamieszkującej ten historycznie wieloetniczny, wielokulturowy i wielowyznaniowy gród nad Motławą.

Jedną z cech kreujących specyfikę omawianego regionu jest jego nadmorskie położenie. Artykuł poświęcony społeczno-symbolicznemu znaczeniu morza odnosi się jednak nie tylko do związków regionalnych z Bałtykiem, ale także do relacji ogólnokrajowych, zwłaszcza do „morskiej świadomości narodowej”. Analizując dawny i obecny dyskurs i wykorzystując ujęcie materialno-semiotyczne wykazano, że morze tradycyjnie uznawane wyłącznie za obiekt naturalny, jest tylko z pozoru „bytem” stabilnym. Konstruuje ono bowiem świat człowieka i poddaje się jego konstrukcjom. Pozostaje przede wszystkim dyskursem różnie prowadzonym w różnych okresach historycznych i odmiennych kontekstach społeczno-politycznych.

Szczególne znaczenia nabiera morze w kreowaniu tożsamości Sopotu – miasta kojarzonego najczęściej z daleko wcinającym się w morskie wody Zatoki mołem, położonego między historycznym Gdańskiem i młodą Gdynią, w przeszłości znajdującego się w granicach Prus, a w okresie międzywojennym – Wolnego Miasta. Artykuł poświęcony Sopotowi przedstawia jego zmieniające się funkcje uzdrowiskowo-kuracyjne i kulturalno-rozrywkowe. Dynamika funkcji i specyfika tożsamościowa miasta ukazana jest przede wszystkim z perspektywy świadomości jego mieszkańców.

Kierując się szczególną rolą, jaką w regionie pomorskim odgrywa Trójmiasto oraz biorąc pod uwagę współczesne tendencje globalizacyjne, przedstawiamy przejawy procesu metropolizacji tej nadmorskiej struktury przestrzennej. Zjawisko to przybiera różne tempo w rozmaitych wymiarach: funkcjonalno-komunikacyjnym, gospodarczym, społecznym, kulturowym. Sprzyja mu z jednej strony korzystny układ przestrzenny i przychylny dyskurs w sferze publicznej, z drugiej zaś pojawia się szereg dylematów i ograniczeń, wynikających przede wszystkim ze specyfiki tożsamościowej każdego z miast oraz z konkurencji wewnętrznej *in status nascendi* metropolii (nazywanej Gdańską, Trójmiejską, Bałtycką).

Kolejny blok tematyczny tomu stanowią teksty związane z pomorską samorządnością regionalną, rozwojem społeczeństwa obywatelskiego oraz z profilem politycznym regionu. Byłoby przesadą twierdzić na podstawie tych artykułów, że mamy do czynienia z regionem stanowiącym wyraźnie odmienną od reszty naszego kraju enklawę. Analizy w nich przedstawione wskazują jednak na znaczące osobliwości pomorskiego społeczeństwa. Wśród nich możemy mówić o silnym zakorzenieniu i skutecznej realizacji idei samorządności terytorialnej na szczeblu lokalnym i regionalnym; o stosunkowo szerokim zakresie aktywności obywatelskiej, znacznym nasyceniu organizacjami pozarządowymi i oryginalności inicjatyw społecznych; o specyfice zachowań politycznych, wyrażającej się wysoką frekwencją wyborczą oraz silnym poparciem ugrupowań postsolidarnościowych i proeuropejskich. Autorzy tych tekstów poszukują uwarunkowań, właściwości, wyróżniających województwo pomorskie,

aczkolwiek ostrożność interpretacyjna wskazuje na potrzebę dalszych analiz i inicjatyw badawczych.

Tom pomorski kończą artykuły odnoszące się do powstałego przed trzydziestu laty na Wybrzeżu ruchu społecznego Solidarność. Pierwszy z tych tekstów rozpatruje genezę i historię tego pluralistycznego w swej naturze ruchu pod kątem nieredukcjonistycznego i wielowymiarowego modelu teoretycznego. Jest to propozycja zastosowania wielostronnej analizy, uwzględniającej zarówno dobrze znane w socjologii teorie solidarności i ruchów społecznych, jak również próba wydobywania pewnych nowych elementów występujących w najważniejszych koncepcjach badawczych (religijnej, romantycznej, reformistycznej, demokratycznej) polskiej Solidarności. Ta dwutorowość poszukiwań służy równocześnie powiązaniu obu powyższych wątków.

Drugi artykuł tego bloku koncentruje się na przyczynach powstania Solidarności na Wybrzeżu, opartych na krytycznej analizie założeń teorii nowych ruchów społecznych oraz teorii mobilizacji zasobów. Wykazuje on większą przydatność tych koncepcji niż tzw. starych teorii ruchów. Obydwa wymienione teksty łączy konkluzja przekonująca o potrzebie korzystania z różnych perspektyw teoretycznych, w celu pełniejszego zrozumienia przyczyn, natury i dynamiki Solidarności.

Ostatni tekst niniejszego tomu stanowi porównawczą interpretację polskiej Solidarności i irańskiej rewolucji islamskiej końca lat siedemdziesiątych XX wieku. W obydwu ruchach ukazuje szczególną – choć odmienną w charakterze – rolę religii (islam, katolicyzm), charyzmatycznych przywódców (Chomeini, Wałęsa) oraz czynników zewnętrznych (ZSRR, USA). Równocześnie wyeksponowane zostają odmienne cele, metody, różny dyskurs publiczny oraz krajowe i globalne następstwa tych rewolucji. Oryginalność tej porównawczej analizy podnosi fakt, iż dokonana jest ona z perspektywy doświadczeń wielokulturowych i wielonarodowych Autorki (irańsko-amerykańsko-polskich). Dzięki temu jest on ciekawym przyczynkiem poszerzającym dotychczasową refleksję poznawczą nad polską Solidarnością.

Mamy świadomość, że zawarte w tomie artykuły nie stanowią wyczerpującej monografii socjologicznej Pomorza, że nie wydobywają one wszystkich jego właściwości i osobliwości. Sądzymy jednak, że mimo tematycznego, teoretycznego i metodologicznego zróżnicowania tekstów przybliżają one portret pomorskiej społeczności i stanowią ważny punkt wyjścia do dalszych, pogłębiających i poszerzonych, studiów nad tym regionem.

